Petru Creția. Literatura ca adevăr

Radu VANCU

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
"Lucian Blaga" University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
Personal e-mail: rvancu@gmail.com

Petru Creția. Literature as Truth

One of the most remarkable encyclopaedic natures throughout all Romanian culture, Petru Creția was, in the same time and with the same brilliancy, a moral essayist, a translator of Plato, a theorist of cultural modernity, an editor of Eminescu's works, a poet, a civic activist. This study aims at defining all the strata composing his polymath personality - and subsequently to prove that, for Creția, disregarding the cultural matter in which his thinking exercised itself (literature, philosophy, activism, etc.), the normative of the splendid truth was central and definitive.

Keywords: contemporary Romanian literature, Petru Creția, encyclopaedic writing, Plato, Eminescu, moral literature, moral activism

Într-un anume sens, textul acesta e o continuare. E o întrebare care mi-a venit în minte atunci când am văzut cum a ieșit dosarul din *Dilema Veche* dedicat lui Petru Creția acum câteva luni, erau acolo revocări ale unor oameni care l-au cunoscut bine – Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu –, cât și ale unor oameni care nu au apucat să-l cunoască – Eugen Ciurtin, de pildă. Eu, de asemenea, nu l-am cunoscut pe Petru Creția, am scris despre el ca poet – erau foarte eterogene poemele lui, foarte dispare, erau atât de diferite între ele, atât de nesistematizabile; Andrei Pleșu spune, în textul lui despre Creția din dosarul *Dilemei*, că era un om nesistematizabil prin excelență, încât ajungi să te întrebi care-i adevărul acestui om, ce ținea laolaltă fațetele astea atât de diferite între ele, atât de nemiscibile, ireconciliabile, care era – dacă exista, și cu siguranță exista - adevărul unei astfel de formule foarte complicate; pentru că Petru Creția ilustrează formularea prețioasă, dar totuși exactă a lui Lucian referitoare la utopia anumitor figuri culturale, acele alcătuiri foarte sofisticate care par implauzibile și sunt totuși foarte puternice. Pe de o parte el avea natura de poet la care ținea foarte mult, ilustrată și în *Norii* și-n *Omizile* și-*n Pasărea Phoenix,* chiar și în unele din textele lui de cercetător specializat pe diverse teme culturale sau autor de eseuri morale, există un lirism, o intensitate a textului și a frazării, un fel de epifanie a frazei care te face să simți că omul ăsta de fapt avea o natură de artist în toate manifestările lui - uneori la vedere, cum se întâmplă în textele poetice, alteori camuflat. Creția avea o credință în poezie de o intensitate și o forță cum, de regulă, numai poeții au.

De aceea, când am scris despre poezia lui Creția am spus că, pe de o parte, nu mi se pare c-ar fi un poet real, nu mi se pare c-ar fi un poet care să concureze cu poeții, nu participă la ceea ce Julia Kristeva numea, cu un anarho-scientism cam antipatic, „revoluția limbajului poetic"; dar, pe de altă parte, fără a fi poet cu adevărat, Creția are o natură de poet foarte puternică, o credință în poezie și forța poeziei de a te construi, de a te individua ca persoană, pe care numai poeții foarte puternici o au - și de asta nu atât poezia lui, cât textele lui despre poezie sunt foarte intense, splendide și admirabile. Era, prin urmare, un om care avea o natură de poet remarcabil de puternică, o natură de artist admirabilă. De regulă, oamenii care cred în frumusețea poeziei atât de intens, atât de fără rest, proiectându-se în ea total, tind să nu mai creadă în realitatea lumii - sau în realitatea realității, ca să spun așa. Pentru ei, frumusețea poeziei atât este de intensă încât pur și simplu dematerializează realul și nu mai pot să-l ia în serios, nu mai pot să se aplece asupra lui strict din alt punct de vedere. Esteți absoluți, dandy abstruși, oamenii aceștia care cred într-o frumusețe excesivă a poeziei tind să trateze foarte ironic pretenția realității de a exista, de a fi reală. Ei bine, Creția nu este așa. Lui îi rămâne suficientă forță morală pentru a crede și în natura reală a realității, pentru a scrie eseuri morale despre realitate, eseuri în care, așa cum arăta Pompiliu Crăciunescu, se întreabă despre natura demonică a

omului, despre lucrarea demonică a omului asupra omului, scrie despre bine și rău – e a doua lui natură importantă, aceasta de autor de eseuri morale –; de fapt, performanța lui Creția e de a putea crede în continuare în bine și rău chiar dacă se proiectează cu atâta pasiune în frumusețe. Creția se proiectează fără rest în frumusețea lumii - și, cu toate că e fără rest acolo, are încă suficientă substanță umană pentru a scrie și despre binele și răul lumii, pentru a fi un mare moralist, pentru a scrie cartea aceasta splendidă, *Luminile și umbrele sufletului*, pentru a scrie alte texte în care se întreabă de asemenea despre realitatea morală a lumii. E, cum spun, o performanță rarissimă - se poate verifica empiric cât se poate de lesne: căutați să vedeți câți dintre esteții și dandy exemplari au au avut și natură de mari moraliști. Raritatea extremă a acestor cazuri ne arată cât e de prețios, în cultura noastră, exemplul lui Creția.

Apoi, pe lângă această a doua natură a lui, de moralist, de autor de eseuri morale în care, repet, fandează decisiv în tot ceea ce privește problemele radicale ale binelui și ale răului, îi rămâne suficientă energie pentru a lua în serios filologia. Munca de filolog ca atare, munca de editor, de traducător, de tot ceea ce constituie partea tehnică a muncii noastre - pe care nici poeții care cred în frumusețe fără rest, nici moraliștii care sunt obsedați de problema binelui și a răului, n-o iau de regulă în serios. Și poeții și moraliștii privesc de sus, cel mai adesea, munca asta de filolog, de tehnician, o tratează cu o superioritate subînțeleasă, ca și cum ar spune: "filologii ăștia sunt oamenii care cară pianele, noi, scriitorii, suntem cei care chiar cântăm la pian" - așa încât nu o prea facem noi pe filologii; sunt, cel mai adesea, alții cei care fac munca asta tehnică. E un tip de aroganță care mi-e cu totul antipatică. Creția a avut suficientă energie și forță în el pentru a face și munca aceasta de cărător de pian și de acordor de pian și de constructor de pian admirabil. A editat pe Platon și pe Eminescu - fiecare dintre edițiile astea ar fi fost suficientă în sine pentru a justifica o existență întreagă. A tradus autori a căror tipologie subîntinde o claviatură de o amplitudine incredibilă, de la antici la contemporani extremi, chiar și numai munca de traducător pe care a făcut-o ar justifica, ea singură, o existență. Fiecare din laturile astea trei ale personalității lui complicate, și cea de poet (sau de natură de poet mai degrabă), și cea de moralist, și cea de filolog-tehnician-editor-traducător e suficientă pentru a justifica o existență întreagă.

"Am fost acuzați că suntem instigatori", spune el într-o înregistrare din anii '90, ceea ce era riguros exact, Frontul Salvării Naționale îi acuzase atunci că sunt instigatori. Iar Creția răspunde aproximativ în acești termeni: "Da, îmi revendic cu mândrie acest titlu, eu vreau să instig la o realitate în care valorile morale există, în care prietenia există", răspunsul lui e un *statement* splendid de credință în libertate, se încheie chiar cu cuvintele acestea: "Trăiască libertatea!". Natura asta de instigator civic, de om care crede că există și un bine public și un rău public și militează pentru ele, a avut suficientă energie în Creția pentru ca el să facă și opera asta - pe care o înțelegea, într-un mod cu totul emoționant, ca pe o formă de prietenie. Într-o serată cu Iosif Sava, declară chiar așa: "Eu cred că prietenia - pe lângă prietenia asta intimă, foarte privată, în care petreci sute, mii de ore cu cineva, și ai scopuri comune, țeluri comune, petreci foarte multă vreme împreună – mai are și o altă variantă. Eu cred în prietenia celor care se văd rar sau nu se văd niciodată, a căror idealitate converge."

Așa încât am ajuns să mă întreb, în cele din urmă: ce face convergente formele lui de existență, acestea patru care sunt teoretic nemiscibile, sau unele din ele cel puțin ar trebui să fie teoretic nemiscibile, cum sunt de pildă natura de poet cu cea de moralist, sau cu cea de filolog în sensul cel mai aspru al disciplinei - ce anume le face, *pe toate*, convergente? Iar răspunsul meu e că Petru Creția avea *o formă de credință în continuitatea umanului*. El e unul dintre puținii care mai cred într-o existență tare a umanului - și a valorilor umanului. Astăzi e *fashionable* să se vorbească despre post-uman, se discută tot mai apăsat și mai aplicat de vreun an-doi despre era post-umană în care am intrat; și aici, ca în toate discuțiile ample, există mai multe familii de spirite. O să simplific foarte mult: există o familie de gânditori post-umani filo-umani, sună barbar, dar așa este, și o altă familie de gânditori de filozofi post-umani anti-umani - iar aceasta din urmă e și cea dominantă, cei mai numeroși și mai influenți gânditori post-umani se revendică din această zonă, sau din zone imediat contigue. Post-umanul e înțeles, de acest gen de filozofi, ca un tip de revanșă asupra unui uman pe care îl consideră vinovat de toate problemele modernității. Ei cred că toate ororile modernității, totalitarismele ei, fundăturile ei, vin dintr-o glorificare a unei idei de Om sau chiar de supraom, în numele căruia au fost elaborate și justificate toate aceste orori. Construcția acestui Om ar fi condus, aproape silogistic, la toate aceste orori; acum, ca revanșă post-istorică, sau ca un tip de corecție radicală, post-umanii anti-umani încearcă să scrie O-ul cu o mic, sau chiar foarte mic, operează cu un fel de furie programatică împotrivă umanului și a valorilor lui - așa încât, în cele din urmă, așază omul fie la nivelul tuturor celorlalte viețuitoare, distrug un ecosistem ierarhizat și gândesc un ecosistem orizontal, fie chiar într-o situație de subordonare absolută față de ele, postulând că toate valorile construite de om sunt oribile și trebuie ancorate: valorile morale, valorile frumuseții, tot ce înseamnă valoare construită de om este pentru ei axiomatic detestabil. Aceștia sunt, simplificând mult, dar fără să falsific totuși spiritul lor, post-umanii anti-umani.

This work was supported by a grant of the Romanian Ministry of Research and Innovation, CCCDI – UEFISCDI, project number PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0821/ INTELLIT, within PNCDI III.